РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ*: В ЕВРОПІ 8 ЗЛ., ПОЗА ЕВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО. ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕДПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК V. **ТРАВЕНЬ 1937 РОКУ** **ЧИСЛО 5 (53).**

Рідна мова й культура народу.

Головним двигуном духової культури нарóду на цілому світі зáвжди булá й тепер позостається рідна мова. Рідна мова — то душа нарóду, то його живе серце; гине чи занепадає мова — гине й занепадає нарóд. Цю просту думку знають народи вже з найдавнішого чáсу, і з найдавнішого чáсу обороняють свою рідну мову, як скарб найдорожчий. Не дурно ж багато народів утворили цікаві легенди про божествéнне повстання самої мови.

З рідною мовою тісно зв'язані рідні звичаї, рідні перекази нарóдні, і взагалі цілий традиційний уклад життя, — все це міцно споюється рідною мовою в одне гармонійне ціле. Заберіть звідси рідну мову — і цілий цей такий нам близький та рідний уклад стане тільки чужою етнографією. Ось через це кожний, хто втрачає рідну мову, тим самим перестає бути органічним членом свогó народу; він може цікавитися своїм народом, може навіть допомагати йому, але вірним сином своєї нації безмовна особа ніколи не бýде. Спільна рідна мова — це найперша ознака „нашої“ людúни.

Кожний нарóд має певні організовані установи, що сильно допомагають зростові його культури, — це в першу чергу церква й школа. Дві ці установі, коли користувалися рідною мовою, скрізь підносили духову культуру народу до найвищих її щаблів. І навпаки, — де церква й школа провадилися чужою, малозрозумілою мовою, там зріст духової культури народу йшов дуже поволі, і такий нарóд культурно сильно відставав від народів, що вільно вживали рідної мови.

Князь Ростислав, творець слов'янської Велико-Моравської Держави, один із перших у слов'янському світі глúбоко зрозумів був знáчення рідної мови для зросту культури й сили народу. Мав він уже й Церкву, але невпорядковану, а головне — Церкву чужою латинською мовою, а до того — і в чужих німецьких руках. Нарóд не навчався в такій Церкві, бо нічого в ній не розумів, і перебував у темноті. Усе це глúбоко зрозумів Ростислав і попильнував направити недостачу. Він, певне, чув про слов'янські переклади солунських братів Костянтина й Методія, а тому десь 862-го року вирядив своє посольство до столиці найкультурнішої тоді держави, Греції, просячи прислати вчителів. „Земля наша охрищена — передає промову послів початковий Київський Літопис, — але не маємо вчителя, що навчив би нас і переклав би Святі Книги. Не розуміємо ми ані грецької мови, ані латинської; одні нас учать так, другі йначе, а ми не розуміємо ні змісту Книжок, ні читання їх. Пошліть нам учителів, що можуть пояснити написане в Книжках і допомогти зрозуміти їх“.

Грецький уря́д охоче виповнив прохання кн. Ростислава й послав до них братів Костянтина й Методія, що вже були відóмі своєю освітньою діяльністю

поміж слов'янами. Костянтин упорядкував слов'янську азбуку, і з братом своїм переклали з грецької мови на мову слов'янську всі потрібні церковні книжки й св. Письмо. Прибувши в Моравію, солунські брати голосили Слово Боже й Служби правили рідною слов'янам мовою. „І раді були слов'яни, чуючи велич Божу рідною мовою", свідчить про це Київський Літопис під 898 роком.

Праця Костянтина й Методія (див. про це мою двотомову монографію, 1927-1928 р.) стала епоховою для всіх слов'янських народів. Стала епоховою, бо вона принесла слов'янським народам, у тім числі й нам, українцям, Церкву рідною мовою. Правда, болгарська мова перекладів Костянтина й Методія не була нам цілком рідна, але все ж таки на той час людність добре її розуміла. Таким чином Церква освятила рідну мову, й вона надовго стала в нас двигуном нашої духової культури. Ця ж сама мова, як мова Церкви, відразу стала в нас мовою школи й мовою літератури, бо тоді скрізь панувала думка, що тільки церковна мова може бути мовою літературною.

Ось таким чином на певний час українська духова культура могла вільно розвиватися на основі рідної мови. Сучасні наукові досліди виразно показують, що наша стара духова культура справді стояла на високому рівені (пор. хоча б „Пісню про похід Ігоря"). На жаль тільки, це не довго в нас було, бо слов'янство, а з ним і ми, не зрозуміли високих кирило-методіївських ідей про вагу рідної мови в Церкві й допустили до певного застаріння й омертвіння церковної мови. Минали віки, а наша церковна, тим самим і літературна мова оживлялася мало, а вкінці в Україні стали розуміти її дуже мало. І з цього часу спиняється початковий здоровий і нормальний гін розвою нашої духової культури.

На XVI-й вік справа нашої церковної (й літературної) мови виглядала зовсім сумно, бо ця мова стала для нашого народу майже напівмертва й малозрозуміла. Вплив св. Письма на культуру народу сильно ослабів і зменшився, бо простий народ не розумів уже його мови. Якраз цього часу в Европі почалися сильні реформаційні рухи, що скрізь допровадили до повстання добрих перекладів св. Письма на живі мови, а разом із тим і до повстання нових (до них панувала латина) літературних мов, оснований на живих мовах. Те саме бачимо і в нас; з XVI ст. в Україні літературна мова поривае з мертвою церковною мовою, — літературною мовою стає західньоукраїнська жива й канцелярійна мова. Повстають у нас і переклади Св. Письма цією ж новою літературною мовою.

Але й ця віднова не принесла нам такої користи, як то бачимо в інших народів. Цілий рух скоро був здушений, перекладів св Письма не видруковано, — український народ на цілі віки, аж до 70-их років минулого століття позосталося без св. Письма рідною мовою. А це був надзвичайно дошкульний удар нашій культурі; в той час, коли мова перекладів св. Письма, скажемо, в Англії, Німеччині, Франції, Чехії стала за основу нової літературної мови, що на ній зростали цілі покоління, у нас мова св. Письма такого значення зовсім не мала, а через те розвій культури народу сильно спинився.

В 4 (24) кн. „Нашої Культури" пок. Ол. Барвінський докладно розповідає, як Куліш — найкращий знавець нашої літературної мови — ціле життя своє віддав на переклад св. Письма. В кінці, по довгій праці й тяжких турботах св. Письмо вийшло у Львові, але... його не читали: „в Галичині не цікавились ним, а в Україну переклад мав заперту дорогу указом із 1876-го року"... Яке безмежно сумне й незрозуміло дивне оце коротке: „в Галичині не цікавились ним"... Так зростала соборна українська літературна мова...

До цього треба додати, що добре організованої на основах рідної мови школи ми не мали аж до нових часів, а це так само спинювало українську духову культуру від її нормального розвою.

Розвиток української літературної мови ніколи не йшов у нас нормально, спокійною дорогою, а цим самим затримувався й гальмувався й розвій нашої духової культури. Нова літературна мова, що так буйно зросла була в XVI-м

віці (див. мою двотомову монографію: „Українська літературна мова в XVI-м віці“, 1930 р.), скоро захляла, бо наша еліта — творець літературної мови — зденаціоналізувалася. З народом полишилося тільки духовенство, але скоро й воно підпало російським впливам на Наддніпрянщині і польським — на Наддністрянщині. Зріст літературної мови надовго спинився, а з ним спинився і зріст нашої духової культури.

І тільки з початком XIX-го століття стало розвиднятися на нашому мовному небосхилі. Старша літературна мова, західньоукраїнська, безсило жевріла, а тому Котляревський поривае з нею й основує нову літературну мову вже на живій східньоукраїнській мові. Своїм „Кобзарем“ Шевченко остаточно творить нову літературну мову, головно на грунті києвському. І з того часу потроху відживає українська мова, все більше й більше наближуючись до мови живої. Водночас із тим зростає й українська духова культура.

По революції 1917 року зростає й українська літературна мова, а з нею й наша культура, зростає надзвичайно високо, стаючи в ряди найліпше вироблених слов'янських літературних мов. Мало того, цим же часом зростає й поширюється ідея усталення (стабілізації) української літературної мови, — ідея створити одну літературну мову для всіх галузок українського народу.

Із вище поданого коротесенького огляду розвитку нашої мови відразу знати, що вона мусіла розпастися на величезне число дрібних говорів. Об'єднуючих стимулів мова наша знала дуже мало, а історична недоля величезного народу сильно сприяла його роз'єднанню, а не з'єднанню. Ось через це сама собою повстає ідея одности нашої літературної мови, та ідея, що я на сторінках „Рідної Мови“ зформулював її в гаслі: *Для одного народу — одна літературна мова.*

Інтелігенція — найперші каменярі літературної мови — мусіла б глибоко відчути конечну потребу створення однієї літературної мови. В мові нашій така сила дрібних говірок, що годі покладатися кожному тільки на „свою мову“, — мусить повстати мова надговіркова, як то бачимо в усіх культурних народів. Зрештою, основу такої мови подав іще Т. Шевченко своїм „Кобзарем“, — нам треба тільки докінчити епохальну Шевченкову будову.

Не забуваймо ще й того, що т. зв. „народня мова“ в дійсності реально мало існує, — маємо сотні різних народніх мов, цебто дрібних говірок, але однієї „української народньої мови“ нема. Спільною всенаціональною мовою може бути тільки мова літературна, як то бачимо в усіх культурних народів світа. І тільки ця всенаціональна соборна літературна мова стане для української інтелігенції правдивою „**рідною** мовою“, правдивим двигуном духової культури цілого нашого народу.

Створення соборної української літературної мови, мови всенаціональної, надговіркової, спільної для всіх галузок українського народу, створення такої мови принесе нашому народові та нашій культурі надзвичайно великі користі. Це буде спільна мова цілої української інтелігенції, її правдива „рідна мова“, і власне вона стане найміцнішим двигуном духової культури. Така літературна мова дасть змогу цілому народові об'єднатися через спільну мову в одну Націю, а це відразу глибоко вплине на розвиток нашої культури.

Церква й школа донедавна були головними двигунами і рідної мови, і рідної култури. Тепер до них приєднався третій могучий двигун — преса й друкована книжка. І коли цей третій двигун, за наших часів найсильніший, перейде на соборну літературну мову, аж тоді тільки настане в нас правдива гармонія поміж рідною мовою та духовою культурою народу, тоді тільки розвій однієї відповідно потягне за собою й розвій другої. З цього погляду творення літератури місцевими мовами (не говорю про провінціоналізми, як стилістичний засіб), шкодить об'єднанню народу в націю, а разом із тим шкодить розвоєві рідної культури.

Стан виробленности літературної мови завжди свідчить про стан духової культури народу; ось через це всі народи

так багато працюють для піднесення культури свого слова, цебто для ліпшого розвитку своєї літературної мови. Це саме повинна завжди пам'ятати й українська інтелігенція, а надто вчителі та працівники пера, — мусимо всі сили свої віддавати на створення соборної рідної мови, як правдивого двигуна нашої духової культури, повсякчасно пам'ятаючи, що для одного народу потрібна тільки одна літературна мова!

Іван Огієнко.

Психологія мови.

Короткий нарис.

Якось так уже складається, що найтрудніші до розв'язки проблеми містяться в нас самих. Ми знаємо менше чи більше докладно про тайни зовнішнього світу, чи того нескінчено малого, чи того незмірно великого, ми втиснулись у царство атому, але — як же мало прослідили функції от хоча б власного мізку, різних залозів у нашому тілі, а передусім — нашої духовости.

І мова, ця дорогоцінна власність людини, двигун її культурного розвитку й головний засіб панування, хоч і власний витвір її психофізичного життя, проте дуже важка до глибокого пізнання, а в школах належить до найтрудніших, та й через те, на жаль, найменше люблених „предметів навча́ння“ — говорю й про рідну, й про чужі мови. Залишаючи на боці всі інші причини цих труднощів (бо є їх більше), подивімось на одну з них, може найважнішу. Буде це однобічна метода досліду, й услід за нею — однобічна метода навча́ння.

Коли кожний предмет, що ним цікавиться наука, має, крім об'єктивного характеру, також свій характер суб'єктивний, то тим більше має його й мова. Лінгвістика визнала мову за знаряддя, що помагає людям порозумíватись із собою, значить, прийняла зовсім об'єктивний підхід. Логіка позичила їй свого погляду в питаннях „понять“ і синтакси,[1] який так же спирається на об'єктивістичній методі, приймаючи засаду, ніби мова є тільки зверхній рівноважник психічних з'явищ і процесів. І навіть „дух мови“, що про нього згадує лінгвістика, не вивів її зо стисло об'єктивістичної методи, бо законів цього „духа“, що уявляють із себе, очевидно, не просту суму, а своєрідну плетінку функцій психіки людини й народу, вона не досліджує, тільки обмежується до реєстрації готових зовнішніх форм, як наслідків цих законів. Мова для лінгвістики, це — сказавши образово — одіж, що, хоч шита за формами людини й пристає до неї, все таки може бути знята й окремо досліджувана; це в найкращому випадку дуже скомплікована машина, а може й жива істота зо своєю душею („духом“), якої пізна́ння вимагає глибоких студій, проте вона щось окреме з хвилиною, як вийшла зо свойого джерела, цебто з психофізичного цілого людини, а тому й окремо, як усякий предмет, можна її досліджувати. Така предметова метода досліду втиснулась, очевидно, й до школи та дала предметову методу навча́ння.

Розуміється, що пізнати об'єктивну правду, це найбільш бажана мета науки й навча́ння, і хоч цього ідеалу ніколи вповні не осягаємо, все ж таки до нього прямуємо. Але партиципації підметовости в нашому думанні ми ніколи виминути не можемо, з'окрема ж у дитини вона домінує, а тому предметовість, не дивлячись на всі наші зусилля, щоб її втримати, тратить на своїй чистоті й затемнюється. Тому залишається одинока рада: не ігнорувати підметовости, навпаки, розвести досліди в її площині, й, аж ствердивши як заломилось проміння спостеріганого з'явища в призмі суб'єктивізму, пустити його на об'єктив, пам'ятаючи про той кут заломання. Тим допіру чином схопимо менш-більш об'єктивну правду.

Таку складену, суб'єктивно-об'єктивну методу досліду й навча́ння застосовано від недавна до всіх наук, чи там до всіх предметів навча́ння, менше, або більше

[1] Проф. Огієнко в своїй „Складні української мови“ і влучно оспорює логічний підхід до синтаксичних законів.

зручно, й через те менше або більше успішно,[1] при чому предметовість, дуже незначна в початковому навча́нні, ступнево зростає, доходячи до домінанди в високих школах.

Тільки в ділянці мови підметовість сливе в пеленках, не зважаючи на те, що мова — з'явище найбільш із підметом із'вязане, що вона незаступно партиципує в людських думках і почуваннях, що мова — це просто складник самої істоти життя так добре психічного, як і фізичного. Непорозуміння лежить у тому, що оцей погляд на мову ще дуже молодий, ледве „вчорашній". Він не вспів іще розкоренитись, а тим часом мова, як „засіб порозуміння", дальше уявляє труднощі в навча́нні, бо довгі віки люди не вміли викрити тієї ролі, яку мова відіграє в людському психофізичному цілому. „Ця загадка — каже Клапаред — була ломиголовкою так довго, як довго відгадували її в одній площині, — в площині об'єктивізму".

Другої площини не вміла нам показати давня психологія зо своїм атомізмом, сенсуалізмом, асоціяціонізмом і т. ін. „Але плиткий асоціяціонізм — каже Клапаред — що затроював уми, пережився врешті, а в психологію увійшли динамічні й прагматичні тенденції (Джемс, Дюї), психоаналіза (Фройд), визнання взаємодіяння, що заходить між соціяльним та індивідуальним життям (Дуркгейм — ми додаймо — Адлер), а Станлей, Голл, Ґрос, Біне почали творити генетичну психологію, що спирається на біологічному розумінні дитячости" (підкреслення мої, Я. Р.).

Запліднена оцими думками психологія виявила себе різними напрямками, що різними методами стараються досягнути тієї ж самої мети й у дослідах себе доповняють. Якщо йде про мову, то її загадку найкраще розв'язує функціональна психологія й психологія структур.[2] Саме вони дали спромогу викрити цю другу площину, що в ній мовну загадку можна відгадати, а власне — площину суб'єктивізму. Показав її П'яже, який вияснив, що „дитячий ум тчеться на двох різних варстатах, уставлених ніби один над одним, а вдалась йому ця концепція двоєння тому, що зачав від питань функціональних, бо квестія функціональна запліднює квестію структуральну, й тому дозволяє нам глибоко ввійти в структуру дитячої інтелігенції" (Клапаред).

Отож функціональна психологія підсуває нам, щодо мови, основне пита́ння: які потреби задовольняє дитина, коли говорить, знову ж психологія структур пильнує розв'язати квестію, чи й наскільки та як входить мова у склад психологічних структур?

На перше пита́ння була досі відповідь загально відо́ма: мова задовольняє потреби соціяльного життя — вона знаряддя взаємного порозуміння. Так уживану мову називає П'яже „мова соціяльна". Він зараховує до неї: 1. т. зв. пристосоване інформування, 2. критикування, 3. накази, прохання й погрози, 4. запити, 5. відповіді (ці справи не підходять до нашої теми, вони для мовознавства давно знані).

Але для П'яже це тільки один бік медалі, одна площина досліду, один „варстат, що на ньому тчеться розум людини". В мозольних дослідах над мовою дітей, ба й дорослих доходить він до висновку, що мова заспокоює те ж біологічні необхідності, і це її друга сторінка, це площина суб'єктивізму. Із цієї площини повинен педагог найперше подивитися на мову дитини, а тоді в неодному змінить свою методу навча́ння рідної, й передусім — чужої мови.[1]

Численні приклади говорення показують, що дуже часто мова зовсім не служить за знаряддя порозуміння, отже не є соціяльна. Ми частенько монологуємо, а діти, що менші, то частіше це роблять. Болдуін старається боронити соціяльний характер навіть монологу тим, що ніби-то в монолозі говоримо до фікційних людей, значить, думки

---

[1] Всякі неуспіхи такої методи походять із того, що багато вчителів „йде серединою".

[2] На цю тему писав я багато ширше в статті „Чужа мова й двомовність у школі". — „Шлях Виховання й навчання", Львів, 1936. ч. 2.

[1] П'яже: „Мова й думання в дитини".

передаємо комусь уявному. Хоч правда це, та не зовсім і не все. В той спосіб годі вже, без штучного натягання, пояснити т. зв. „внутрішню мову“, розмову з неживими навіть речами і т. ін. П'яже подає, як один із маркантних прикладів несоціяльної мови випадок, коли „говоримо саме із тим наміром, щоб думки наші закрити“ (дипломатична мова, фальшива присяга, то що). Мені цей приклад не видається дуже переконливий, бо ми все таки передаємо в таких випадках якісь думки. Зате — по-моєму — добрий приклад буде т. зв. підсвідома мова, де ми говоримо (або співаємо) при якійсь роботі, й зовсім не знаємо, що́ ми говорили. Це проста відруховість, як нпр. трясення ногою, або рух язика при писа́нні і т. д.

Отож таку мову наскрізь суб'єктивного характеру назвав П'яже „мова егоцентрична“. Він зараховує до неї: 1. повторювання — дитина повторює навіть склади без змісту, просто щебече, 2. монологування — дитина говорить сама про себе, ніби голосно думає, до нікого не звертається, 3. збірне монологування — дитина ніби говорить до інших, але зовсім не дбає, чи вони реагують на її бесіду.

Оці три роди егоцентричної мови ілюструє П'яже десятками прикладів, що позбирав серед дітей до спілки зо своїми співробітниками. Немає тут місця, щоб їх наводити, тим більше, що шан. Читачі легко знайдуть їх самі між дітьми. Та найбільш переконує нас про існування такої мови факт, що її залишки існують у нас до старости, на взір згадуваної вже вище мови внутрішньої, підсвідомої і т. п.

Якаж її функція? Безперечно не соціяльна. Знаменне, що егоцентрична мова виступає панівно в тому віці людини, коли вона керується синкретизмом у спостерігані, автистичним ду́манням, похожим на сон-мрію, а мова в неї — це виплив цілого того суб'єктивізму, що начинений Фройдівським „люстпринципом“, Дюївською „динамікою“, й складається з усього того, що належить до царства емоцій. Значить, мова в цьому віці — це функція почува́нь і лиш настільки передає думку, наскільки думка є те ж функція почува́нь. Відомо, що інтелектуальний елемент нашої душі ніколи не вільний від емоціонального, а в дитячому віці навіть теоретично не можна його „унезалежнити“ від почувань, — як каже Дюї.

Як відо́мо, кінетична теорія зводить усі психофізичні з'явища й процеси до єдиної біологічної потреби руху. Тло цілого буття-життя — це простір і його відміна — час. Їх міряємо рухом, значить і рухово можуть вони бути висловлені. Існувати, значить, виповнити в певному часі частину простору. Жити й хотіти жити, значить бажати, хоча б тільки інстинктивно, охопити своїм „я“ (не тільки фізично!) в якнайдовшому часі якнайбільше простору. „Охопити“, „зайняти“ і т. д. це рухові функції, рух — це вислідна почува́нь, а почува́ння родять мову; отож мова, — це функція всеобіймальної в дитини потреби руху. Зовнішній світ, що до нього зараховується й наше тіло з його фізіологічними процесами, сприймаємо рухово. Не згадую про сприймання довкілля сліпцем, або й нами в темряві, де руховість очевидна, але вистане трохи інтроспективної уваги, щоб ствердити рухову реакцію нашого організмові при огляданні, слуханні, смакуванні і т. д. Бо немає спостереження без віднесення його до простору, а тим самим без охоплення його рухово, немає спостереження, в якого істоті не стремів би руховий елемент. Якщо маємо деякі сумніви щодо т. зв. статичних предметів, що їх зорово сприймаємо, то порадьмось у законів оптики, а сумніви розвіються.

Коли ж усе дається нам рухово, то, очевидно, реакція наша мусить бути теж рухова, а мова, як один із способів реагува́ння, є ніщо інше, як тільки комплекс рухів-відрухів, що ними виявляємо себе в просторі.

З фізіологічного боку це ясне й зрозуміле, але нам іде про життя психічне, тобто нам треба взятися за розв'язку другого пита́ння: чи й наскільки входить мова, як рухове задовільнення біологічних потреб, у склад психологічних структур?

Психічне життя оперує óбразами. Всі процеси, що попереджають психічний образ, це тільки прелюдія до нього, а все наступне по ньому, це тільки його консеквенції.

Що ж таке психічний образ? Як на фотографічній кліші образ предмету завдячує своє існувáння руховому виявленню себе цього предмету в часі й просторі, а через те сам він комплексом рухів, що в дальшому можуть уділитися на фотографічному папері, а там знову на кліші і т. д., так наш психічний образ є ніщо інше, як тільки рухова функція, що — як усяка енергія — ніколи не гине, може натомість відтворюватись у формах різних психічних з'явищ, відóмих з елементарної психології, які є різні відміни того ж образу.

Отож за структуральною психологією ми назвемо образ структурою, складеною з самих рухових елементів (кожне врáження — це рухова функція), та не просто сумарично, а функціонально з собою пов'язаних. Як при спостеріганні кожного конкретного предмету, або чинности виступають у нас рухові процеси, так і при їх пригадці вони повторюються. Говоримо про їх „уявність", але це означення вірне тільки для зовнішнього світу, що поза нами; в нас самих направду „щось діється". Образ живий, отже рухово окреслений (прохаю себе в цьому напрямі досліджувати!).

Здавалося б, що на перешкоді цій теорії стають т. зв. „поняття", що нібито не в'яжуться з ніяким конкретом. Але чи дійсно воно так? Абсолютно відірваних понять немає. Кожне воно виповнене óбразами конкретних предметів та дій, що виповняють його зміст. Якщо той зміст невеличкий, то óбрази „кляруються" й поняття, як одиниця, щезає. Коли ж зміст дуже великий, а ми силою своєї волі не даємо поняттю причепитися ні до одного конкрету, повстає руховий хаос óбразів, що нескінченим роєм миготять перед нами, і в результаті залишається нам пусте слово — якнайширше „чисте поняття". Такі поняття поправді не творять психічних одиниць і набирають вартости аж тоді, коли, сплетені ув одно, приводять знову менш-більш конкретний образ. Пр.: „Віра, надія й любов, це прикмети побожної людини". Оцих 6 понять завертають нас до певної скількости конкретних осіб, що ми знаємо їх із побожности, і перед нашими „очима" пересуваються рухові окреслення цих осіб та їх діянь.

Коли ми остаточно дійшли з одного боку до висновку, що мова — це задовільнення рухової потреби, а з другого, що психічні образи й за ними ціле психічне життя — це руховий вияв, то провірмо наостанку взаємне відношення цих двох з'явищ.

Слово, чи група слів — це зовнішній рівноважник образу, і навпаки, — слово викликує образ. Виринає питáння: чи слово, як руховий комплекс, є окрема, сама про себе створена диспозиція, і чекає замагазиноване, щоб ужити його, як наліпку на образ, що й без участи слова існує (без мовного елементу) викінчений і тільки тоді його потребує, коли мається виявити назверх? Отож П'яже стверджує, що мова „є щось значно більше, ніж етикета, є дійсність, що партиципує в називаних речах". Іншими словами, — мова вросла в образи, вона разом із ними творилася. Образ — це структура, що в ній елементи функціонально пов'язані. Якщо образ був би звичайний зліпок елементів, то він міг би існувати по відірванні якогось елементу („етикети"), хоч і „надщерблений", хоч напр. закритий перед світом. Але структура — це своєрідна функція елементів, і вона нівечиться, якщо тільки один елемент відпаде. Той необхідний елемент, без якого образи в повному викінченні не можуть існувати, це мова, бо вона ніщо інше, як рухове охоплення речей, дій та з'явищ. Коли говорити про це рухове охоплення, то здається, що воно чергується щодо докладности від рухів тіла аж до фізіо-хемічних порухів наших клітин. Тому маємо: 1. мімічну мову, 2. мову окликів, 3. говорену мову (писану), 4. мову внутрішню, складену з „уявних", а поправді дійсних, але дуже непомітних рухів мовного приладдя, основаних на фізіо-хемічних порухах, призначену для самовідчувáння. Щоб ми незнать як старались прикликати до свідóмости якийсь

образ без співучасти бодай однієї з цих „мов“, то це нам не вдасться, бо — образ без якоїсь мови не існує.

На закінчення треба ще зазначити, що в óбразах не партиципують викінчені слова. Слово будується спільно з óбразом. Рухи, що складаються на слово, зростаються в образóву структуру поодиноко й самостійно (Жане, Шпільрейн, П'яже). Не слово „мама“ вростає в образ жінки, що годує дитину, а рухи ссання „ма“-„ма“ оформлюють образ матері і т. ін. Ономатопея тим краще з'ясовує участь окремих рухів, а не цілих слів ув образі, а „перекручування“ слів малою дитиною („новора“ = ворона), це ясний доказ цього з'явища.

Як відóмо, рухи механізуються при всякій чинності в чергу, а кожна справність полягає саме на оцій змеханізованій черговості. Рідна мова — це змеханізована черговість рухів, зв'язана з усякими óбразами. Поправляти мову й вимову, навчати чужої мови, викидати архаїзми й варваризми, справляти синтаксу і т. д., це завжди трудна річ, бо це значить нарушувати змеханізовану черговість, а з нею й структури психічні. Тому то такі в цьому напрямі стрічаємо труднощі, й тому методи тієї праці мусять бути дуже глибоко продумані, щоб досягти добрих успіхів.[1]

Sierpc. Яків Романенко.

---

[1] В цитованій вище моїй статті („Шлях В. і Н.“) я говорю про навчання чужої мови й про двомовність в освітленні висловлених тут поглядів. Я. Р.

Стилістично-граматичний словник.

Дараба — це пов'язане дерево, що сплавляють його річкою. Назву взято з мадярського; але цікаво, ця назва дуже близька до давньогебрейського doverá (dobera, але *b* і *r* часто міняються) того самого значення. Польське tratwa, давніше тільки trafta, з нім. Trift.

Знечев'я. Правдиве значення слова „знечев'я“ — як „нема чого робити, з нічого“, видно добре з твору „Йоганна жінка Хусова“ Лесі Українки 1909 р.: „Я з нудів гинула у тому місті. Знечев'я навіть згдилась дивитись на те видовисько, як розпинали якихсь там трьох злочинців“ (Твори, т. VIII ст. 79, Київ).

Ся, що приставляється до дієслів, часом у західньоукраїнських говорах уживається відмінно від мови літературної. Галицькі письменники часто вживають це *ся* спольська. Так, ув „Опалевій мряці“ М. Мочульського маємо: „Дідусь поцілував онучка й ладився голити“ 95, а треба: й ладився голитися, або: ладив голитися. Вираз „ладився голити“ по-літературному зрозуміють так, що це дідусь ладився голити онучка.

Складня української мови.

Основні члени речення.

6. Орудний замість присудкових відмінків.

(Докінчення).

Сильний розвій орудної форми в українській мові розпочався вже за нових часів, особливо ж із віку XVI-го (коли можемо більш прослідити цю форму й по пам'ятках). Не треба тільки забувати, що власне з цього часу зачинається сильніший вплив польської мови на мову українську, а це допомогло розростові в нас орудної форми. Так, у Крехівськім Апостолі 1560-х років маємо орудних форм надзвичайно багато, напр.: Нехай еще будет нечистим 662, Дух светый был вожем 83, Был учасником 382, Доброму миловниками были 187, Они будут людом моим 378, Хто ж тебе поставил судею над нами 34, Называется слугою 235 і багато т. ін. (це переклад із польського). Литовська Метрика 1539 р. кн. 30 ст. 491: Будучи старостою луцким. Полтавські акти 1667 р.: Бывши подпилим 117.

Сучасна літературна мова, як і мова народня, при теперішньому часі присудка вживає тільки назовної форми, але при минулім і будучім часі знає й орудну форму, правда — не дуже часто; не забуваймо, що метр та рима в піснях збільшують число орудних форм. Напр. „Енеїда“: Не будеш цапом ні козою IV 4. Приказки Номиса: Був волом та став

козлом ч. 1864. В „Кобзарі“ таких форм не багато: Ти був ще маленьким 195, І я колись була молодою 385, Як була я людиною, то Прісею звалась 212. М. Вовчок, Твори II 8: Ще хлоп'ям був, приземком. Не рідкі ці форми у М. Рильського, в „Пан Тадеуш“, але й за польським впливом: І буде світлою сльоза його остання 5, Був іще малим я 24, Був палким поляком 186. Підмогильний: Місто: Радісним було йому й перше знайомство 28.

Коли в складенім присудку вжито формально сильного дієслова-зв'язки: стати, остатися, зватися, називатися, прозиватися, вважатися, здаватися й т. ін., то це дієслово має нахил стати за самостійного присудка, тому іменникова частина його відривається й стає об'єктом у відмінку оруднім. Ось трохи прикладів: Крехівський Апостол 1560-х років уже переповнений подібними формами: Тѣло своє зовет судиною 489, Стался дѣдичем 578, Невѣста сталася винною 508, Вибавителем послал 35 і багато т. ін. Опис Брацлав. замку 1545 р.: Бояриномъ називается 25. В Пересопн. Єв. 1556 р. давній вираз: „Сынъ вышняго наречется“ перекладено: Сыномь вишняго назовется 3. Полтав. акти 1669 р.: Сей чоловѣк, который ся тепер зовет Гаврилом 151. Волинська Євангелія 1571 р.: Чему мя називаєш добрим 45, Учінілося древом. Київська Учительна Євангелія 1637 р.: Свинопасами называєт 27, Годенъ назватися сыномъ твоимъ 30, Ставается дѣдичем 51.

А в мові літературній, як старшій так і сучасній, така форма також не рідка. Напр.: „Енеїда“: Кумською земелька звалась III 2, Хароном перевозчик звався III 19, Сиротами називались III 42, Еней і зятем називався IV 19. Шевченко при присудках: стати, звати, називати, величати, нарікати, остатись і т. ін. звичайно вживає орудного (замість називного й знахідного): І на диво серед поля тополею стала 41, Тяжко мені сиротою на сім світі жити 32, Тоді Катерина буде собі московкою 13, В раю будеш, або есаулом 93, Осталися сиротами старий батько й мати 18, Покриткою стала 28, Наймичкою тобі стану 28, Осталась вдовою та ще й немолодою 129, Сиротами кинув 10, Матір'ю себе назвать 310. М. Вовчок: Твори: Він оставсь сиротою I. 152, Звали Химою II. 60, Сиротою зосталася змалечку II. 19. М. Старицький, Поезії: Чи побачу я мій люд непід'яремним 110. М. Рильський, „Пан Тадеуш“: Суддя зове її сестрою 61, Бабка́ми їх зовуть 72, Звуть його Забоком 175, Півником зовуть 178. Л. Українка: Лісова пісня: З якого часу тут русалки стали невільницями в озері 11. Підмогильний: Місто, 1929 р.: Ноги його здавались довгими й негнучкими 12, Він зробився поважним 81. Б. Грінченко, „Під т. в.“: Справа здається йому непевною 75.

Треба мати на увазі, що коли зв'язка стоїть у дієйменнику, то вживаємо звичайно орудного навіть тоді, коли при інших формах цієї зв'язки вживаємо називного: Він був молодий, але: Хочу бути молодим. Ця форма здавна в нас відома, напр. Київська Учительна Євангелія 1637 р.: Не єсть речъ пристойная з мусу добрымъ быти 22. Ця ж форма панує в літературній мові старшій і сучасній: „Енеїда“ Котляревського: Твоїм буть братом не стижуся. „Кобзар“ Т. Шевченка: Тяжко сиротою бути 32; Листування його: Велике щастя буть вольним чоловіком 4. М. Вовчок: Мала велике жадання черницею бути I. 164. М. Рильський: „Пан Тадеуш“: Мушу буть слухняним 210. Підмогильний: „Місто“, 1929 р.: Доля кожного твору — бути видрукованим 54, Хотів бути обережним 69, Він уміє бути упертим 23. С. Черкасенко: „Дон Хуан“, 1930 р.: Вільним треба бути од всього 38. „Блакитна троянда“ Л. Українки: Бути щасливою самій 24.

Уживаючи двох називних в реченні — підмета й присудка, — часом можемо тим подати деяку неясність для слухача; мова пильнує до повної ясности, і вже через це часом замінюється називний на орудний. Напр. речення: *Співак був учитель* досить неясне, тоді як орудна форма відразу підкреслить нам підмета: *Співаком був учитель;* пор. у Гребінки. Суддею був ведмідь, вовки були підсудки.

Природня українській мові форма —

назовна форма, а форма орудна частіша в мові літературній, де вона часто повстає й підо впливом мови польської або російської (тут ця форма дуже часто знана). Цікаві ті випадки, коли автор ув однім реченні вживає двох форм, як вираз боротьби їх; цю боротьбу форм бачимо по пам'ятках із давнього часу. Так, у Супрасльськім Рукопису XI віку читаємо: не бѫди никтоже іюдоѭ, не бѫди никтоже зълъ 420^{10}. У Крехівськім Апостолі 1560-х років це явище дуже часте, напр.: Небо єст столец мой, а земля єст подножком ног моих 37, Буду Єму Бог, а он ми будет сыном 657 і т. ін. Книга Луцька 1582 р.: Будучи сфрасованою и перестрашена огнемъ 129. Гребінка: Суддею був ведмідь, вовки були підсудки. Т. Шевченко: Вона була ще молодою і прехорошая собою 318, Мені Господь пристановище, заступником буде 262, Як була я людиною... я була дитина 271.

В українській літературній мові, також і в східньоукраїнських говорах, коли в складеному присудкові за зв'азку править *бути* в формах теперішнього часу (є, єси, суть), уживається тільки назовного, ніколи орудного; цим українська мова істотно відрізняється від мови польської, що навіть і в цим випадку знає переважно орудний. На це звернув був увагу ще Потебня, рішуче називаючи такі орудні форми полонізмами. Орудний при *є* = est — правдиво твердить Потебня ст. 510 — можливий тільки в польській; в українській мові при присудку *є*, *єсть*, *суть* — у відміну від польської — орудний неможливий (ст. 516). „Галицькі книжні форми — пише Потебня ст. 515 — *історія єсть учителькою життя* взяті з польського й на сході нетерпимі". „Західньоукраїнські форми: *коби ми був милий вірним* неможливі в говорах східньоукраїнських, де вимагається назовний" і при був, буду, будь (ст. 520). Буслаєв (§ 246^2 ст. 255) форми орудного при *єсть* так само уважає за неможливі для мови російської і зве їх полонізмами.

Старослов'янські пам'ятки X-XI в.в. ніколи не знають орудного при зв'язці теперішнього часу від *бути*, але Потебня 510, за Міклошічем (IV 730), подає один цікавий приклад із Казань Григорія Назіянзина XI в.: Вьсе тѣло есть ѩзвоѭ; пам'ятка ця — західньоукраїнська й має багато живих цікавих форм. В пам'ятках XVI-XVII в.в. орудна форма при зв'язці теперішнього часу не рідка, звичайно, за польським впливом. Так, у Крехівськім Апостолі 1560-х років ця форма часта: Єст вожем усих 610, Єст вязнем зо мною 543, Мудрость свѣта сего глупством єст 308, Бог єст поводом всего доброго 161 і т. ін. Волинська Євангелія 1571 р. церковне: нѣсть ти мѹжъ перекладає: не є моужом твоим 12; тут же: Єсть єму приятелем 55. Київська Учительна Євангелія 1637 р.: Пыха всему злому єстъ причиною 3, Кому чрево єст богомъ 68, Судією справедливымъ онъ самъ єстъ 42.

Вищеподані пам'ятки взагалі відбивають сильний польський вплив, чому й мають таку форму. Літературна галицька мова переповнена цими формами, напр.: Правдою є се, Бирч. І. 121. 100. Тепер ти нашим опікуном, Чайк. На ух. 47. У Корд. Історія: Австрія князівством 61, Відень столицею 62, Данило королем 66. Назва брошури М. Кордуби: Земля свідком минулого. Б. Лепкий: Мотря І 376: Вона панею свого життя. Все це форми, яких зовсім не знає східньоукраїнська жива й літературна мова.

Таким чином мусимо ствердити, що виразною ознакою української мови є власне її стародавній присудковий назовний, а заміна його на орудний — рідка й непослідовна, чим наша мова сильно відмінна від мови російської й польської, де вживання назовного ще й далі меншає. В українській мові виразно панує назовний присудковий, а твердження Є. Тимченка, ніби „форми інструменталю потроху випирають форми з номінативом" (Номінатив ст. 17) нічим не доведене, а посилання на Потебню — непорозуміння, бо той цього про нашу мову не говорить. Твердити, ніби в українській мові однаково живуть як форми назовного, так і його заміна орудним, нема підстав, бо в нас звичайна форма — назовна. Обсяг поширення цього орудного в нас не дуже великий,

та й ці випадки звичайно можливі і з назовним або з формою прийменниковою.

Орудний замінює три предикативні відмінки: назовний, знахідний (в перечних реченнях — родовий) і давальний. Про заміну назовного розказано вище, скажу декільки слів і про дві інші заміни.

При перехідних дієсловах: чинити, брати, кликати, називати, обрати, зробити, настановляти, заставати, покидати, побачити, любити і т. ін. в українській мові частий другий знахідний (крім першого — прямого об'єкта), напр. у Квітки: Витягли Веклу зовсім мертву, що легко дається замінити на орудний: Витягли Веклу зовсім мертвою. Таких форм замінити на назовний ніяк не можна, — замінюємо їх тільки на орудний: „Він робив його конче потрібним“. Такий знахідний, як об'єкт, міцно парується зо своїм дієсловом, залежачи від нього, тоді як назовний парується з підметом.

Заступлення знахідного присудкового орудним — явище дуже давнє; Супр. Рук. XI в. уже знає його: прѣстѹпникомъ зъвати и 167[2], зовѫ отьца отьцемъ 228[1] і т. ін. Але в старослов'янській мові це явище ще рідке, деякі пам'ятки, напр. Євангелія Остромира, Савина Книга, заступлення знахідного орудним ще не знають (Потебня 508). З бігом часу процес цей усе збільшується, і тепер орудний замість знахідного дуже частий, хоч в українській мові часто позостається ще архаїчний другий знахідний. Часом перший знахідний може опускатися, але його легко догадатися.

Приклади з старої нашої мови. У Волинській Євангелії 1571 р. его же глаголете царѧ їѹдейска перекладено: которого зовете царем жидовьским 66. Київська Учительна Євангелія 1637 р.: Которыѣ себе справедливым быти чинятъ 6, Законъ слугою маєтъ страхъ, страхъ судією маєтъ законъ 24, Дѣдичами ихъ чинитъ якъ сыны своѣ 50. „Ключъ Разумѣнія“ 1663 р.: Врачемъ, лѣкарем назвал Христос себе самого 40б.

Ось іще трохи прикладів. Чуб. V: Назви його сивеньким соколом 68, Сама себе дурною назвала 1085, Атаманом постановили 1171. Сотворив мене Бог дівчиною 482, Ой як тебе, синку, та маленьким женити 280. „Енеїда“: Мамою Венеру звав I 8. Шевченко: Кого будеш зятем звати 416, Сином називає 158 (опущено: мене), Мене господарем обрали 359, Защо мене царівною називають 270, Матір'ю себе назвать 310. Л. Українка: Лісова пісня: Березу ти сестрою називаєш 17, Ти її матусею назвала 21. Підмогильний: Місто, 1929 р.: Побачив того кавказця вбитим 52, Він називав себе дурнем 74, Хлопець почував себе незрівняне вищим 119.

Цікаво, що слова *сам, один* частіш уживаємо в знахіднім, а не орудним: Застав сестру саму, Бачив брата одного (самого), пор. Потебня 517.

Давальний присудковий при дієйменнику в безпідметових реченнях дуже частий у нашій мові, але й він часом замінюється на орудний (Потебня 388-400, 509, 518, 522). Заміна другого давального орудним — наймолодша заміна, по пам'ятках відома з XV віку, напр.: Єму писаться, господару нашому королю, во всякихъ грамотахъ братомъ молодшимъ, А. З. Р. I 62, 1448 р. (Потебня 509). Другий давальний прикметник у нашій живій мові частенько заступається орудним: Як же мені зеленою бути, Чуб. V 386. Як же мені не бути смутним та невеселим Рудч. II 119.

Отже, як бачимо, заступлення присудкового відмінку орудним — не конечне в нашій мові й не органічне, чому народня мова часто оминає орудну форму й замінює її різними способами. Із цих замін цікава й надзвичайно поширена в нашій мові форма з прийменником *за* з відмінком знахідним. Така прийменникова заміна наближує нашу мову до мов романських, де це явище звичайне. Форми з *за* — стародавні в нашій мові, і я тут спинюся на них докладніш і подам більше прикладів, — нехай вони самі свідчать про живучість цієї форми в нашій мові. Особливо часта ця форма при йменнику, що визначає посаду, фах, стан і т. ін. Форма ця, відома в нас з давнього часу, була улюблена форма старших письменників, і такою позостається аж до сьогоднішнього дня. Ось на це приклади, зачинаючи в XVI-го віку.

Крехівський Апостол 1560-х років має вже дуже багато цих форм: Буду вам за отца, а вы будете ми за сына и дочки 378, Выховала єго собѣ за сына 33, Нехай то маю за добродейство 542, Нас маєте за взор 458. Литовська Метрика 1524 р. т. 197 ст. 295: Вы бы єго за архимандрыта собѣ мѣли. Київ. Учит. Єв. 1637 р.: Маєтъ за убогихъ 7, Замыслъ за учинокъ принялъ 31, Волю приймуєтъ за учинокъ 50. „Ключ Розуміння“ 1665 р.: Маммону за Бога мають 34. Стародубські акти 1664 р.: Приймаючи за зятя 7. „Науки Парох“. 1794: Которого Богъ выбравъ за виполнителя 1.

Те саме бачимо і в кращих старших письменників. „Енеїда“: Еней за тестя мав Латина, а сей Енея як за сина IV 20, Дидону мав він мов за жінку I 20. У Т. Шевченка дуже часто: Хто за дитину стане 229, Йому стану за дитину 533, Оддайте старому за сина 29, Возьмім за дитину 195, Благав старий, щоб була вона за матір 236, Узяв сирітку за дитину 432. М. Вовчок: Твори II 1862 р.: Він мені за дитину рідну став 22. П. Куліш: Чорна Рада: Черевань йому став тепер за батька, а Череваниха за матір 421. Номис: Приказки: Вбери пенька, то стане за панка 11172. Б. Грінченко: Під тих. верб.: Був колись за об'їждчика 18. Словник Б. Грінченка т. II ст. 2 за різними авторами подає: Дванадцять літ за джуру пробував, Черешину за крижа уткнули, Ляха-бутурлака не рубайте, между військом для порядку за яризу військового зоставляйте. Хочу тебе за дружину взяти, Скриня моя за стіл править, Одяглась за старчиху, За короля обібрали. Ол. Курило в своїх „Увагах“ 1925 р. подає на ст. 83-88 такі приклади з писань старших письменників: Визнаю за потрібне, Вважаючи їх за людей малих, Ми тебе за святого вважаємо, Вчинили мене за отамана, Стала йому за матір, Щоб їх за взір ставити, Служив за рибалку 85, Обібрали його за війта 87, Найнялася за наймичку, Мав старшого за ворога, Нас ні за віщо має, і т. ін. (за Г. Барвінок, Кулішем, Неч. Левицьким, Стороженком, Грінченком).

Часто маємо цю форму й у кращих творах Лесі Українки; напр. „Вавилонський полон“ (Твори, т. V): Він за посміховисько стає 152, Хто ж візьме бранку за дружину шлюбну 156; „Йоганна“: Рабиню наважився ти взяти за дружину 74; „На руїнах“: Хто тут тебе поставив за пророка 175; „На полі крові“ 1909 р. (том VIII): Я його вважаю за пророка 28, І лютий ворог міг за брата здатись 33, Не прийняли б за наймита такого 36; „Бояриня“ (т. VIII) 1910 р.: Моя матуся тобі за рідну стане 120, Вже ж я тобі за рідну матір тута 125.

Сучасна українська літературна мова прийняла цю живу народню форму з *за* за норму, й уживає її надзвичайно часто. Подам прикладів трохи більш. У М. Рильського, в його перекладі „Пана Тадеуша“, повно їх: Хто стане за гучка 93, Він за маршалка став 282, Маю панові я за дружину стать 290, Не буть підчашому за зятя у магната 263, А за отамана сам Войський серед їх 280, Кокарда буде ця йому за талісман 261, Була пригода ця за привід говорить 206, Була за талісман кокарда 312, Бував я в Стольника за гостя дорогого 263, Матвія за доброчинця мав 179, Його за мудрого учені мають люди 203, Він за старшого у цьому ділі правив 291, Чи маєте мене ви взяти за дружину 312. За дружину взяв Тадеуш панну Зосю 83, Навіть турчина за спільника беруть 310, За зрадника мене вважали люди 272, Вояків пов'язаних громада за посміховисько здавалася йому 228, Кому за спадщину лишився замок цей 148. В романі Досвітнього „Гюлле“ 1927 р. їх також повно: Все руське є за синонім гніву 37, Вона буде йому за товариша 50, Хвилини чекання здалися за вічність 68, Він був за міністра 68, Був призначений за начальника 68, Горілка здалась за нектар 73, Кожна мить здалась йому за вічність 75, Життя їй здалось за темну безодню 78, Буде за дружину 97, Був за свідка 99, За кого має бути 104, Може бути навіть за Мірзу 105, Буде в них за дозорця 108, Здатна бути за гарну жінку 114, Хай пророк буде за суддю 113. Демчук: Верболози, 1928 р.: Полк уважався за найбойовіший, Мають себе за справжніх шевців 125, Скрипка правила

за головний струмент 222. Підмогильний: Місто, 1929 р.: За бухгальтера був 226, Чому він має себе за зрадника 62, Себе маючи за обдуреного 62, Місто призначено йому за оселю 62, Кожен рух уважаючи за небезпечний 69, Вважаючи себе за найщасливішу в світі людину 81, Уважав своє діло за дуже пильне 17. Тичина: Золотий Гомін: Хай чабан за отамана буде 59.

Та сама форма панує і в мові науковій. Напр. ув „Увагах" 1925 р. О. Курило читаємо: Народ має за підставу живу мову 3, Останнє Потебня має за полонізм 21, Можна ці речення мати за речення неповні 118, За вихідний пункт маю поширеність даного явища 8, Маючи за взір 87, Народня мова має бути за джерело розвиткові літературної мови 5, Вони бувають за атрибут 26, Прикметники мають правити за атрибут 17.

Вищеподані приклади ясно показують, як сильно поширена форма з *за* в нашій живій та літературній мові, — вона, власне, панує, й віддавна стала за норму в літературній мові.

Значно рідше маємо ще й інші форми. Можна, напр., заміняти орудну форму й на прийменника *в* із знахідним множини: Т. Шевченко: Пішов я в писарі (= за писаря, писарем) в громаду 358. Словник Грінченка IV 304 подає: Піти *в* опрішки, Взяли *в* салдати: „Мойсей" І. Франка: З міліонів тебе вибрав він собі *в* слуги 32.

Так само рідко замість форми з *за* уживається форма з *на*. Напр. Підмогильний: Місто, 1929 р.: Степана обрано *на* секретаря й *на* члена бюра 80.

Література. Тимченко: Інструменталь 79-88, Номінатив 15-22. Овсянико-Куликовскій 154-172. А. Потебня: Творительный на мѣстѣ вторыхъ (согласуемыхъ) падежей, „Изъ записокъ" І-ІІ 493-535. Е. Fraenkel: Der prädikative Instrumental im Slavischen und Baltischen und seine syntaktischen Grundlagen, „Archiv für sl. Phil." XL 77-117. Патокова О. В.: До історії розвитку присудкового інструменталю в російській літературній мові, „Научковыя Записки Харк. Н.-Д. Кат. Мовознавства" 1927 р. ст. 83-92; див. іще те саме повно: К истории развития творительного предикативного в русском литературном языке, „Slavia" 1929-1930 р. т. VIII ст. 1-37. О. Синявський: Норми 221-231. О. Курило: Уваги³ 77-88. — Emmy Haertel: Untersuchungen über Kasusanwendungen in der Sprache Turgenevs, „Archiv" 1912 р. т. 24 кн. І-ІІ. А. Шахматовъ: Синтаксис, ст. 119 і далі. — Пешковский, вид. 2 ст. 243 і далі; 1928 р. ст. 273-289, 310-317, 351-2. Сергій Смеречинський: Куди йде українська мова? До питання про предикативний номінатив та „предикат." інструменталь в українській мові, „Записки" ВУАН 1928 р. т. XIX ст. 185-203; див. іще „Червоний Шлях" 1928 р. кн. 5-6 ст. 172-189. Вондракъ: Синтаксисъ 21-22. Łoś: Język polski 140. Klich E.: Dwa wypadki kontaminacji syntaktycznej w języku polskim, „Slavia Occidentalis" 1934 р. т. XIII ст. 9-19. Е. Карскій: Бѣлоруссы, 1912 р., II ч. 3 ст. 68-70, 81-3, 161. V. Jagić: Beiträge, 1899, 49-56. Истрина, „Известия" XXIV кн. 2 ст. 14-16. Проф. І. Огієнко: Українська літературна мова XVI-го ст., § 207 ст. 401-405, повно прикладів XVI ст. Н. Грунскій: Очерки, II 203-204.

Іван Огієнко.

Занедбані слова живої української мови.

4. Засвідчення. Засвідчити.

В 1900-тих рр. появилася була на сторінках Київського журналу „Україна" (колишня „Кіевская Старина") довша стаття Ів. Нечуя Левицького під заголовком: „Сьогочасна часописна мова на Україні", і в тій статті цей вельми популярний повістяр та добрий знавець рідної мови намагався протестувати проти засмічення мови в тих часописах, що тоді саме народжувались в Україні.

Стаття вела свою річ у досить гострому тоні, мало не закликаючи громадянство до бойкотування таких газет і журналів, що ставилися недбало до свого завдання, — писати чистою літературною мовою.

Само собою, така гостра стаття не могла не звернути уваги тодішніх публіцистів, що трохи не в один голос засудили автора за його нападки, незважаючи при тому на ті добрі вирази, що він їх їм радив, в ім'я самої речі.

Таким робом всі його пропозиції: викинути чимало нездалих або чужих слів і їх заступити рідними та добрими, прогули якось без відгуку.

Між словами, що їх подавав Нечуй Левицький до мовного вжитку, подибалося й слово „**засвідчення**", що

його наш письменник пропонував замість слова: свідоцтво, вказуючи, що це останнє слово — щирий полонізм: świadectwo. Із словників один тільки словник Б. Грінченка не завагався занотувати цього виразу і пояснив його також цитатою з його писань: „Сумна пісня є історичне засвідчення минувшого життя“. Факт одначе, що цей письменник стоїть тут немов би одиноко зо своїм виразом, та що крім його — виходило б — інші автори того слова не вживали, не свідчить ще, що ніби то воно невідóме живій мові.

Навпаки, кому відóмі особисті відносини автора, його близькість до селянської стихії з самого дитинства — він же ж народився в сім'ї сільського священика, — хто ще й відає про той великий запал та захоплення, що з ними, будучи ще хлопцем, помагав П. Кулішеві, що тоді сáме нагодився в його рідній стороні, збирати етнографічні матеріяли, та свідóмий того, з яким довір'ям ставився письменник до живої, та з якою обережністю стосувався до штучної мови, — той признає, що автор той вираз напевно не видумав, але перейняв його просто від народу, що його знав, і вживав, як те показує й наша цитата з Грінченкового словника: „Піди, хай піп дасть засвідчення“ (З уст народніх).

Ото ж, коли хочемо збутись „свідоцтва“, не забуваймо, що й дієслівний вираз: „виставити свідоцтво“ не варт того, щоб його задержати. Краще вже, — нехай запанує у нашій мові справжнє дієслово: засвідчити, що його принаймні не цурались ліпші стилісти з поміж наших письменників (див. між іншими й Жебуньов: Несподівана пригода).

Авторові цих рядків прийшлося в різних місцях установити, що „засвідчення, засвідчити“ справді популярні вирази, а вживали їх, бувало, сільські панотці в своїх требових розмовах із парафіянами, що ані раз не розуміли ніяких „виказів метрикальних“, ані „свідоцтв хрещення“, а послідовно вимагали своїх „засвідчень“.

Далі, — цікаве й те, що багато інтелігентів знало про ту двоязичну номенклатуру, — і хоч вони в ній були може близько заінтересовані, маючи з нею до діла хоч би з професії, а проте продовжували „виставляти свідоцтва“, ідучи мабуть за мотивом: „Моя хата з краю“.

Чернівці. І. Федорович.

Уваги братів Карпенків на рідномовні теми з 1845 р.

До історії українського правопису.

Поміж забутих книг із минулого століття часто-густо знаходимо багато таких, що ніби то написані тепер для відповіді на якусь сучасну проблему. Таких книг багато з історії, з літературних питáнь, з культури, є однак і з філології та інших галузей знання. Не позбавлені цікавости та в усякім разі значення для історії нашої культури зауваги Стецька Карпенка та його брата Грицька в збірнику „Барвинокъ Украины“, кн. І (Київ, 1845).

Ці зауваги звернені до „Панів Сконпонаторівъ, Виршаторівъ и Пıытівъ наської мовы“. Автор указує на різниці між українською та російською мовами й захищає ту думку, що українські твори не можна писати просто по-російському, а треба то „якось мановцемъ“ робити. Приклад:

„Світэ Божый, Божий світэ, який ты хорошый!
Та якъ тяжко, охъ, якъ важко въ тобі жыть бэзъ грошэй!

— мав ілюструвати той засіб писáння „манівцемъ“, якому Карпенко надавав ще й іншу форму, а саме:

Свьитэ Божый, Божый свьитэ, ты вэльмы хорошый!
Я счаслывый и багатый въ тобьи и бэзъ грошэй!
И на долю мою рьидну бьильшъ нэ нарьикаю;
Бо багацько ищэ счастья въ собьи самъ я маю!...

Риску над ьи автор називає „гукослитною“, а її призначення видно з наведеного тексту.

Для відрізнення *г* від *ґ* пропонував писати *кг*, де чується *ґ* (*g*), а на *г* (*h*) ставити крапку.

Зупинивши свою увагу на російських *v*, *ѳ*, Карпенко їх находить зовсім зайвими, а *й*, на його думку, не вистачаюче визначає всі звуки, що мають ним бути означені, та пропонув увести *іо* (*йо*, *ьо*), *йі*.

Взагалі ж Карпенко прихильник фонетичного правопису. „Пысаты вже пора такъ, якъ говорять, а то пышуть бакъ *такъ*, а вымовляють ынакше, и на це въ *Письменныцяхъ* ставлять *Кавказськи горы* правылъ. Уже жъ теперъ, слава Господеви мылосердному, 1845 рикъ! Пора бъ за розумъ взятьця“.

Автор уваг звертає цей свій заклик до барона Брамбеуса (цебто О. І. Сенковського), Греча, Востокова, що їх авторитет міг би бути корисніший для реформи „руської мовы“, ніж його, Карпенка, уваги („а то що жъ я таке? *Карпе́нко* та й годи“!).

Дуже цікаві його нарікання на „руськихъ сконпонаторовъ“, що, мовляв, не однаково пишуть. Один *хлѣбъ*, другий *хлйбъ*, третій вставляє чужі *j* и *g*. З нагоди цієї розбіжности автор навіть пригадує відомі слова гетьмана Мазепи:

„Той направо, а той наливо;
А вси жъ братьѣ, то то й дыво!...“

Карпенко написав усі ці уваги як вступні до свого збірника — „Барвинокъ Украины въ трыдцаты пъяты кныжкахъ“ (сс. 37-43).

В іншім місці цієї самої книжки (сс. 155-158) молодший Карпенко — Грицько теж займається пита́нням українського правопису та попереджує читачів про те, що дальші його вида́ння „Запорожська Кунволійя“ та братів „Барвынокъ Украйины“ будуть видруковані „украинською азбукою“, що склав брат Стецько. Ця азбука від російської мала відрізнятися тим, що не мала б буков: *ѳ*, *v*, *е*, *щ*, замість *щ* мало б бути *шч*, замість *е* — *э*, м'яке ж *й* замінено *йі* в середині та на кінці слів і *йі* у початку, *ё* мало бути писане після приголосних як *ьо*, після голосних *йо*, на початку *іо*, сучасне наше *ґ* (*g*) мало форму *кг*.

У виданих р. 1848 „Кунволія Кійівськоі Украйіны. Кн. І — Грыцька Карпэнка 2“. та „Барвінок Украіны — Стэцька Карпэнка 1“ обіцяного правопису однак не знаходимо; з яких причин, — не знати. Правдоподібно через технічні трудноції, що їх викликав би Карпенків правопис.

На початку ж книг цих указано, як треба вимовляти букви й слова в „малороссійскомъ нарѣчіи“. Табличка цих літер виглядає так:

ґ вимовляється як			—	h
г	„	„	„ —	g
ё	„	„	„ —	jo
і м'яке	„	„	—	ji
и середнє	„	„	—	„
ы тверде	„	„	—	y
ѣ м'яке	„	„	—	je
э тверде	„	„	—	e

На кожнім слові поставлено наголос. Такий правопис заховано і в пізнішим виданні з 1851 р. чч. 2 і 3 „Кунволії“. Автори називають його в цій книзі „самою способнѣйшою и вѣрнѣйшою для выраженія словъ Малороссійскаго нарѣчія, не придерживаясь корней, подобно г-ну Максимовичу и его послѣдователямъ, которые сбиваютъ даже самого опытнаго читателя и приводятъ въ недоразумѣніе“.

Прага. Петро Зленко.

Извергъ єстества єсть стыдящійся языка дѣдовъ своихъ!

Початки мовного відродження в Галичині.

Року 1830-го вийшов у Львові, з друкарні Ставропігійського Інституту, цікавий і на свій час цінний „Приручный словаръ славено-польскій“. Автор цього Словника був перемишлянин, що сховався за ініціял ...*ій*. В передмові до словника знаходимо цікаву скаргу автора на те, що „днешные галичане“ забагато вживають чужих слів, бо не знають своєї рідної мови. Наводжу цю передмову за оригіналом, як зразок тодішньої літературної мови нашого духовенства.

„Языкъ Славенскій имѣетъ много словъ, которыя, не имѣющія жаднаго сходства съ діалектомъ, употребляемымъ теперь въ сихъ сторонахъ, днешнымъ Галичанамъ принадлежащимъ Церкви восточнѣй, до сразумѣнія трудныя.

Причину сего смутного явленія в нашемъ просвѣщенномъ вѣцѣ знайти (постичь) можно по части въ презираніи власнаго языка, а отданіи ся со всѣмъ чужестраннымъ языкамъ. Но извергъ естества есть стыдящійся языка Дѣдовъ своихъ!

По части въ недостатку къ тому учрежденныхъ школъ, въ которыхъ бы младенчеству русскому можно правилно преподавати языкъ русскій и обясняти никоторыя слова, котрыя будь то иный въ простой бесѣдѣ имѣютъ смыслъ, будъ то не въ всѣхъ сторонахъ Галиціи употребляются, будь то, что слова, означающія высокія понятія, въ простой бесѣдѣ не приходятъ, токмо Руссинъ, хотящій изобразити понятіе высокое, незважаючи на то, есть ли выразъ на тое в русскомъ язы цѣ или нѣтъ, беретъ до означенія онаго слова латиньскія, нѣмецкія или польскія“.

Багато часу минуло від написання цієї скарги, але яка вона свіжа ще й тепер! Хто був автор цих слів, а разом — і церковнослов'янсько-польського словника? Думаю, що ним був видатний член Перемиської греко-католицької капітули того часу, о. Йосип Левицький, що р. 1834-го випустив у Перемишлі відому граматику нашої мови: Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprahen in Galizien. То був час сильної полонізації духовенства в Галичині, і для його потреби й видано церковнослов'янсько-польського словника.

Іван Огієнко.

Українські назви місцевин Перемиської єпархії 100 літ тому.

Переглядаючи шематизми Перемиської єпархії з років 1830. і 1831., завважив я, що і прізвища осіб (священиків, крилошан, учителів і ін.), і назви місцевин подані в польському вигляді, а навіть суто українські назви й прізвища перероблені на польський лад. Самі шематизми писані латинською канцелярійною мовою, тому, здавалося б, не було окремої причини до цього. Це поясняємо собі тим, що не було тоді справжньої національної свідомости, а подруге: хоч панувала тоді офіційна німецька мова в адміністрації, але австрійський уряд називав місцевості в польськім виголошенні і в польській транскрипції, тому теж і укладники шематизмів уживали цих назов. А все таки були вже тоді деякі вагання в цій справі, деякі несміливі спроби подавати й народні, українські назви. Видно, що декому з керівних кіл тодішньої консисторії, чи може тільки самому редакторові шематизмів, що ним був о. Йосип Левицький, видавалося дивним подавати назви місцевин у ненародньому вигляді. Тому теж подавано в дужках кирилицею назви українські, більш або менш народні. Почну з шематизму за 1830. рік, що його повний наголовок такий: Schematismus universi venerabilis cleri dioeceseos graeco-catholicae Premisliensis pro a. D. MDCCCXXX. Conscriptus per A. R. Josephum Lewicki. Premisliae.

Подаю українські назви місцевин, ідучи в порядку деканатів, а саме на ст. 17. Перемишль. На ст. 38. при польській назві Dmitrowice (деканат Судова Вишня) подано Гмитровичи, назву цікаву тим, що підходить дуже близько до чисто народньої. А саме: в Галичині ймення Дмитро перейшло на Ґмитро,[1] Ґмитер, або Митро,[2] як узагалі *д* і *ґ* змішуються, напр. у гуцульській говірці ґід = дід. А що в кириличній азбуці нема окремого значка на ґ,[3] то подана укладником форма повинна б звучати „Ґми-

---

[1] Цю назву подає й Грінченко: Словарь украинскаго языка. Том IV. Кіевъ 1909. ст. 551.

[2] І. Франко: Галицько-руські народні приповідки. Том II. Випуск 1, ст. 3.

[3] Не вживає його теж укладник шематизму о. Й. Левицький і в своїй граматиці укр. мови, де каже, що звук *г* звучить м'яко, неначе польське *h* (гріх) і твердо, як латинське *g*. Див. Joseph Lewicki: Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache in Galizien. Przemysl 1834. ст. 6.

тровичі“. Це тим більш дивне, що теперішня офіційна назва є Дмитровичі.[1] Значить, автор ужив тут суто народньої назви. Ще й тепер подібну назву села вимовляють селяни Радехівського повіту Ґмитрів = Дмитрів.

При польській назві Dołhomościska подано в дужках (ст. 39) Долгомостиска, як іще й тепер уживають, а подібно звучать: Долге, Волча, Волчасте, Волче, Волчищовичі, Волчухи.[2] Це все назви архаїчні (долгий = довгий), бо в народній мові, а головно в мові інтелігентів скрізь уже маємо тут *в*, напр. село Вовковатиця Олеського деканату.[3] Неусталені ці назви й ув інших околицях. Так напр. маємо в Станиславівській єпархії Вовчинець („в“), але Волківці, Волчків, Волчківці.[4] Подібних топономастичних слів, похідних від *долг- (довг-)*, маємо на всіх просторах земель, де живуть українці, дуже багато. Напр. Skorowidz[5] подає велетенську скількість назов місцевин, як Долга, Долгань, Долге, Долгиново, Долгинів, Долгинці, Долги й інших похідних, разом 54 у воєвідствах: Волинськім, Новогородськім, Люблинськім, Поліськім, Станиславівськім, Тернопільськім, Виленськім, Львівськім і Білостоцькім. Взагалі, зустрічаючись із плутаниною назов місцевин, бачимо, що вже крайня пора в нас, щоб усталити українські назви місцевин і провести середню лінію між назвами чисто-народніми та традиційно прийнятими в нашім прилюднім житті, щоб не було такого заколоту, як тепер. Почин до цього повинні дати наші наукові установи, далі повинні їх прийняти консисторії єпархіяльні й наші громадські, освітні та економічні установи, а за ними часописи й школи.

Цікава подана в Шематизмі з 1830 р. на ст. 40. назва села Вьєсковичи (деканат Судова Вишня), при польській назві Wienckowice (= Więckowice), що тепер називається Вяцковичі.[1] Отже в переданій о. Й. Левицьким назві маємо *е* замість *я*, як це в інших назвах, що про них кажу далі. Літеру *ь* дав він може тому, щоб цього не читати *Ве*, бо в церк. слов. абетці нема окремої літери на наше *є*, а кінцеве *и* означає наше *і*. Але звідкіль узялось тут *с*, коли тепер маємо *ц*, годі сказати напевно.

Село Cisowa перекладено Тисова, як називається воно й тепер (ст. 45.), подібно й Мостиска (по-українськи повинно бути Мостиська, бо наросток тут *-иська*), а далі (ст. 56) Себечивь = Себечів. Цікаве, що народнє *і*, яке повстало з *о* або *е*, укладник шематизму передає через *и*, хоч пізніше передавали його як *ê* або *ô*. Дивне теж *ь* при кінці слова, що певно тут помилково замість *ъ*.

Складені назви місцевин написані в шематизмі разом, і то в польській і українській мові, як ось Nowesioło = Новесело (ст. 74, 80), а далі Старесело (Олешицький дек. ст. 78), Nowemiasto = Новемѣсто (ст. 150). Тепер ці складені назви пишемо завжди окремо, тільки нема згоди, чи другу частину писати з малої, чи великої букви. Теперішні шематизми пишуть спольська малою, напр. Нове село, а треба писати великою.

Польську назву „Brzegi“ перекладено (ст. 86.), на Береги (Самбірщина), Łonka на Лука (ст. 93.), Sielec на Селець (Сілець), Gwoździeć — Гвоздецъ. Назва Селець не народня, а книжна. Гвоздец із твердим закінченням, як говорить народ у деяких околицях, напр. західні лемки,[2] одначе видно тут непослідовність, коли раз уживається *-ць* (Селець), а другий *-ц* (Гвоздецъ). А втім у

[1] Шематизм греко-католицького духовенства злучених єпархій перемиської, самбірської і сяніцької на рік Божий 1936. Перемишль 1936, ст. 113. Назва ця приходить уже в давніших шематизмах, напр. із 1852. року.

[2] Шематизм... за рік 1936, ст. 74. 109. 103. 48. 112.

[3] Шематизм гр. кат. духовенства Львівської Архієпархії на рік 1932/33. Львів 1932, ст. 109.

[4] Шематизм всего клира греко-католицької єпархії Станиславівської на рік Божий 1935. Станиславів, 1935. ст. 141, 100, 124, 163, 132.

[5] Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej pod kierunkiem Inżyniera Tadeusza Bystrzyckiego. Przemyśl-Warszawa, ст. 353-354.

[1] Шематизм Перем. єпарх. за рік 1936. ст. 100. У Шематизмі Перем. єпархії за рік 1852. маємо Вяцковичи.

[2] І. Огієнко: Словацько-українська спільнота в лемківськім говорі половини XVIII ст. — Sbornik Matice Slovenskej. Č. I. Jazykoveda. Ročnik XIV. 1936. č. 1. ст. 67.

своїй граматиці вживає о. Й. Левицький завжди твердих закінчень.[1]

Назву села Cisna перекладено на українську Тисна = Тісна, як і тепер.

Село в Добромильщині Przedzielnica означує редактор Ш-у по-українськи Передѣлница. Тут уже бачимо вагання редактора о. Йосипа Левицького, бо не пішов він за народньою назвою Передільниця, тільки дав книжне закінчення *а* зам. *я*. Вражає теж *л* замість теперішньої *ль*, але це може бути у зв'язку з народньою вимовою зубного *л*. Проф. І. Огієнко завважує („Рідне Писання" ч. І. Жовква 1933, ст. 22), що корінний звук *л* перед *н* часто вимовляється не м'яко, але в літературній мові пишеться по нім *ь*.[1] Топономастичні слова Смільно, Передільниця підходили б сюди. Польську назву Brześciany (ст. 120) передано українською Берестьєни (деканат Стара Сіль), що в ній маємо *є* замість *я*, цебто виразна говіркова прикмета, про що згадаю далі.

(Кінець буде).

Перемишль. Євген Грицак.

[1] Напр. перецъ, отецъ і ін. Grammatik der ruth. Spr. ст. 39. і 45.

[1] Це явище давнє, напр. у грамоті з 1388. р. маємо оу понєдѣлнико. Пор. І. Огієнко: Дві найстарші молдавські кирилівські грамоті 1388. року. Slavia XIII, ст. 680.

Працюймо для поширення спільної літературної мови.

Лист із Америки.

Високодостойний Пане Професоре!

Позвольте мені подякувати Вам за таку цінну працю, яку сповняє між нашим народом редагований Вами місячник „Рідна Мова".

Я чуюсь щасливим, відколи читаю „Рідну Мову", бо відтоді я почав більше себе контролювати й впевнятися, чи я говорю або пишу своєю українською літературною мовою.

Бачу, що й всі ті, що читають „Рідну Мову" дуже вдоволені, й на саму згадку про „Рідну Мову" висловлюються якнайкраще.

Недавно я мав нагоду розмовляти з о. П. Понятишином, колишнім адміністратором української греко-католицької дієцезії, а тепер парохом у Новім Йорку.

Мені подобався стиль їх мови, та й не тільки що догадався, але й притакнув, що Ви, отче, мабуть читаєте „Рідну Мову". А яку я гарну відповідь дістав! Крізь веселу й поважну усмішку отець кажуть: „А ви думаєте, що я належу до старих? Я хоч віком немолодий, але духом все ще йду з молодими".

Чи не гарно? Хоч коротко, але мудро. А мудро: одним, що не хочуть вчитися своєї літературної мови, а другим, що запираються ногами й руками, мовляв: „Я таки не буду себе переучувати".

Та ще більше прикро дивитися на таких, що вдають, ніби все знають, а на кожному кроці помилки роблять, яких самі, бідолахи не завважують. Тим більш, що не хочуть послухати доброї ради. Бо, як писав наш український філософ Григорій Сковорода: „Не той нерозумний, що не знає, але той, що знати не хоче".

Тож і українську літературну мову можна вивчити, треба тільки хотіти, й пренумерувати собі місячник „Рідну Мову", щоб було чим себе контролювати.

Ви не дивуйтеся цьому, Пане Професоре, бо я оправданий, чому так пишу. Ось хотів я якнайбільш передплатників придбати для „Рідної Мови", а тут так тяжко мусів розчаруватися, бо заледви одного придбав. Тепер мене думка мучить: чи в мене організаційний хист до нічого, чи героїчніша впертість наших земляків.

Тепер ще маю честь повідомити Вас, Пане Професоре, що пересилаю Вам $ 7·60 (сім долярів і 60 ц.) і прошу вчислити $ 5·60 ц. на пресовий фонд „Рідної Мови".

Ці гроші $ 5·60 зібрано в Українськім Народнім Домі в Бейон Н. Дж., на відчитах про рідну мову, які я давав два рази.

До складки закликав п. П. Кудрик, а

збіркою зайнялась у неділю 20 грудня м. р. пані К. Довгань, а 7 лютого ц. р. панночка М. Корилло. Відчити про нашу рідну мову всім подобалися й мабуть будемо ще продовжувати.

Остаюсь з належною пошаною, дуже вдячний Вам і щиро зичливий

Passaic N. I.
11 лютого 1937 р. Василь Мельничук.

P. S. Найсердечніше всім дякуємо й дуже просимо продовжувати свою працю. Редакція.

Рідномовна праця серед молоді в Канаді.

З листа до Редакції.

Достойний Пане Професоре!

Задумали ми з мамою написати Вам листа про нашу організацію.

При Українському Православному Соборі в Вінніпегу засноване товариство й називається воно „Союз Української молоді Канади“. До цього товариства й я належу. Членів у тому товаристві сімдесят і п'ятеро. Головною ціллю товариства були вистави та концерти. Та з часом, коли став за Священика отець Маєвський, відтоді праця поширилася.

О. Маєвський не тільки навчає співу й музики, але теж пильно працює, щоб оця молодь брала участь у красномовстві. Хто виголосить гарну промову, тому дають срібну чашу.

Теж пильно дбається, щоб усі діти навчались української літературної мови й вимови. Аж дивно робиться, скільки труду забирає, щоб вивчити тих дітей. Бож удома всі ми говоримо різними говірками.

Все ж таки невсипуща праця доказала свого: Тепер усі ті діти, що виступають у театральній виставі, говорять чисто Українською літературною мовою, як кришталь той.

Якось осінню о. Маєвський перечитав кілька сторінок із книжечки „Наука про рідномовні обов'язки“. Публіка з цікавістю вислухала, й так голосно оплескувала, що аж луна розлягалася по залі. А ми з мамою сиділи собі та з гордістю поглядали на себе, що можемо перечитати цю книжечку цілу!... Сам же о. Маєвський говорить такою гарною мовою, що Господи! А це Вам доказ, Шановний Професоре, що праця Ваша не йде марне.

Ми, діти будемо молитись за здоров'я й сили Ваші до дальшої праці на опустілому перелозі рідної мови!...

Врешті ще напишу, з яким то жалем якось то мати читали газету та з дива не виходили, кажучи: „Й як так можна? Є ж у нас література вже з обсягу мовознавства, й щоб оце таке мовне каліцтво викладати й розсилати між людей“!...

Ось я напишу кілька цих говіркових слів: Я *є* молодий, ця жінка *є* стара, ця дитина не *є* здорова. А то знов: Я верну скоро з міста і ти вернеш зі мною, вони вернуть скорше. А далі знов: „Я здибав його, як він висів з вагона на стациї“. Але це, то вже найкраще: „Король і королева висіли з літака в Парижі“. Так і бачиш, уявляючи собі людей, як вони звисають, бідні то з вагона, то з літака, погойдуючись уліво то вправо... Еге ж, страшно!

На цьому я й кінчатиму листа.

На доказ глибокої пошани до Вас, Достойний Професоре, прийміть одного доляра на фонд „Рідної Мови“. Щиро дякую Вам за книжечку „Наука про рідномовні обов'язки“.

З великою любов'ю до Вас, Ваша учениця

Вінніпег, Ман.
Січня 15, 1937. Віра Надя Цірка.

P. S. За добре ставлення до нашої праці сердечно дякуємо. Будь, Віро, добрим прикладом, як треба дітям навчатися рідної мови. Ніколи не забувай, що рідна мова — то найбільше джерело правдивого щастя для людини, а мова літературна — то найміцніша підвалина держави. Маєш 10 літ (див. РМ 1936 р. ст. 367), — перед тобою ще ціле життя для досконалого вивчення рідної мови. І. Огієнко.

Поширюйте „Рідну Мову“ серед своїх знайомих!

Щастя в нещасті...

(Про „Рідну Мову“ та „Нашу Культуру“).[1]

Ми нераз нарікаємо на те, що в нас не так, як „у людей“. Патріотизм не такий і співпраця керівних чинників не така — словом, усе не так, як повинно бути. Навіть наші газети не такі, як у „людей“. Малі розміром, слабі змістом, на поганім папері й ін. Але мало хто зверне увагу, що й ще щось не так, як у людей. Наприклад, мало хто звертає увагу, що й редактори не такі, як у „людей“. Тим хочемо сказати, що вони живуть у без порівняння гірших відносинах від тих „людських“. Часто-густо такий редактор нашого видавництва — не рідко вчений і заслужений чоловік живе так само, або в ще гірших умовинах, як звичайний хлопець для посилок у видавництвах ув „інших людей“. Такий редактор у нашім видавництві є головний і відповідальний редактор, він адміністратор, хлопець для посилок, замітач у редакції й усе інше. Це нещастя. Але це нещастя заразом і велике щастя. Бо якщоб не це, то багато наших видавництв упало б. Ось „Рідна Мова“ в своїм розпучливім поклику до громадянства пише таке: „Та, на жаль, обидва місячники, „Рідна Мова“ та „Наша Культура“, боряться з великою матеріяльною скрутою, яка їм не по силах і не дає можливости нормально працювати. Ще держаться ці журнали тільки тому, що всю тяжку працю коло них робить одна особа, — їх редактор і видавець“. Ми підкреслили ці слова, щоб звернути увагу наших Читачів на те, що в нас не так, як „у людей“. Бо коли б так головний редактор тих журналів хотів зробити в видавництві спосіб такий, як „у людей“, то значить, що взяв би когось до помочі, згодив робітників до адміністрації та платив бодай мінімальні гонорари співробітникам, то напевно ці журнали давно вже перестали б виходити.

У чужинців такі видавництва тішаться опікою уряду, дістають великі субвенції та мають постійну поміч громадянства, — в нас цю працю виконує одна особа. Це найкраще свідчить про те, що в нас направду не так, як повинно бути. А чейжеж годі собі уявити, яку втрату понесли б ми, колиб такий журнал як „Рідна Мова“ перестав виходити. Хвалимось, що в нас є чит. „Просвіти“. Числимо їх на тисячі. Де-як-де, але в читальні то вже направду такі журнали повинні бути. Нарікаємо по часописах, що в такім і такім селі вчить у школі української мови вчителька, що сама не розуміє по-українськи. Якжеж вона навчить дитину рідної мови? І хто ж цю дитину навчить? Тут одна рада, одна вчителька — „Рідна Мова“. Не можемо собі уявити, як можуть існувати самоосвітні гуртки без цього журналу!

Б'ємо на сполох! Є сильні наші економічні установи. Хай вони допоможуть одинокому видавництву, бодай якийсь час, доки загал не прозріє. Є читальні, є кооперативи, „Соколи“, „Луги“ й ін. Одна імпреза на користь одинокого в тім роді видавництва — й подумайте, що можна б зробити!

Невжеж дозволимо, щоб таке корисне видавництво впало? Аджеж передплата така низька, що направду кожного на неї стати! Як довго буде в нас усе так, як не „в людей“?!

Ф.

[1] Передруковуємо цю статтю з перемиського двотижневика „Прорив“ 1937 р. ч. 6 (12), що відгукнувся на наш заклик. Редакція.

Рідномовні обов'язки.

З приводу книжки Проф. д-ра Івана Огієнка: „Наука про рідномовні обов'язки“. Жовква, 1936. стр. 72. Бібліотека „Рідної Мови“ ч. 7.

Справа нашої літературної мови не перестала бути актуальною, і нею щораз більше цікавляться ширші кола нашої суспільности. Коли кажемо „цікавляться“, то треба прийняти це з деяким застереженням, бо це зацікавлення дуже поверховне й зводиться здебільш до практичного вжитку в двох ділянках, а саме — в школі й у пресі. В останніх часах видно в наших часописах деяке покращання мови, хоч правописна справа

й далі невирішена. Що торкається школи, то й тут подекуди видно теж зворот до кращого, але це рідкі випадки, бо впорядкуванню мови перешкоджує недостача шкільних підручників до української мови.

Найбільше заслужився досі справі популяризації мовознавства та плекання української літературної мови журнал „Рідна Мова“ (виходить від 1933 р. у Варшаві за редакцією Проф. І. Огієнка), що тепер починає вже п'ятий рік свого існування. При цьому журналі виходить Бібліотека Рідної Мови, й саме тепер, перед двома місяцями, вийшла там окрема книжечка „Наука про рідномовні обов'язки“, цебто загальнодоступний порадник на тему того, як треба дбати поодиноким людям (українцям), чи гуртам людей, окремим станам та групам про добре вивчення рідної літературної мови, її плекання, розвивання та освідомлювання про неї інших людей.

Спочатку дає автор загальний перегляд рідномовних обов'язків кожного громадянина-українця, підкреслюючи обов'язок вивчити літературну мову, пізнати її з наукового боку, читати твори зразкових письменників і поетів, а насамперед шанувати й любити її та скрізь нею прилюдно, сміливо й відверто говорити. Якщо одна людина зрозуміє якслід свої рідномовні обов'язки, тоді впливатиме відповідно на своє оточення, на родину, сусідів, співмешканців, а також в установах та товариствах, де працює.

Після 7 розділів, що в них говориться загально про значення рідної й літературної мови, маємо в розділах 8-32 розгляд окремих ділянок і звань у їх відношенні до рідної мови, а саме: письменники, преса, Церква й духовенство, школа, вчителі, учні, студенти вищих шкіл, родинний дім, молодь (загально), спортові організації, позашкільна освіта, театр, учені (у зв'язку з цим цікаві й дуже потрібні „десять заповідей простого писання“), інтелігенти вільних професій, державна служба, емігранти. Наприкінці говорить автор про чужі слова в українській мові і про мовне винародовлення й подає статут „гуртків плекання рідної мови“ та інформації про влаштовування свят рідної мови, а врешті вміщує рідномовний гімн, гарну поезію С. Черкасенка.

З цілої книжечки пробивається великий патріотизм та захоплення рідною мовою, а далі цікаве пов'язання рідної мови з літературою та культурою й усебічним розвитком цілої нації. Скрізь автор поборює український партикуляризм, що проявляється в замилуванні до говіркових форм і слів і пустій самопевності, що кожний українець знає свою мову й не потребує її вчитися. Може хтось завважить, що тут переважають речі відомі й ненові. Це правда тільки часткова, бо автор подав багато нових речей, а крім цього тут усе схоплено разом і подано в гарній формі, і це саме є в нас новиною, корисною й потрібною. Можна тільки одно завважити: загальність порад і вказівок, до яких добре було б додати принаймні під текстом подрібні пояснення про авторів, книжки, або речі прикладові, узяті з нашої історії, чи подій останніх років. Книжкою повинні зацікавитися освітньо-виховні й громадянські установи, а в першу чергу вчительство й духовенство.[1]

Д-р Євген Грицак.

---

[1] Ця рецензія вміщена в „Український Бескид“ ч. 1 за 6. І. 1937 р., звідки й передруковуємо її. Ред.

Словничок Закарпатського говору.

(Докінчення)[1]

Ліска, ліса — хвіртка
Лутіння — лозина, хворостина з ліщини
Мачка — кішка, кішки
Меже — поміж, між
Ми — мені
Му — йому
Мено — ім'я
Метати — кидати
Марга — скотина, товар
Мнятво — м'ята
Много — багато
Миндра — рід горілки з денатур. спірту
Най — хай, нехай
Неборак — нещасний, сірома
Ня — мене
Неволяшний — ні до чого (людина)
Небора — сірома
Ногавиці — штани

[1] Див. „Рідна Мова“ 1937 р. ч. 2 ст. 85-88.

Назад — знов
Нигда — ніколи
Ні кус, нич — нічого
Оболок, оболочок — вікно, віконце
Ож (не прийде) — що (не прийде)
Орсаґ — держава (в розум. Мад'ярщина)
Орсацький — державний (мадярський)
Обстатися — лишитися
Обручка — перстень
Отпустити — вибачити
Оцілова — сталева, з криці
Огвари — оговори, плітки
Окіл — біля, коло
Пачка — пакунок тютюну 25 gr.
Паленка — горілка
Пукати — тріскати, тріщати
Позирати — дивитися
Попіля — коло, біля
Пой, подь — іди, ходи
Потя — птах, птиця
Писок — морда

Пияти — пити (горілку, алкоголь).
Півдруга — півтора
Під — горіще
Полевка — суп
Півстати — перестати
Пелехатий — розтріпаний
Пилувати — спішити
Пробалувати — пробувати
Повідати — говорити, оповідати
Платинка — хустинка
Патрити — стежити, слідкувати
Покуртити — скоротити
Путик — доріжка
Пішак — стежка
Прокартяти — програти в карти
Прутик — лозинка
Піздрити — подивитися
Пушка — рушниця
Посукати — поламати, побити
Позір давати — уважати
Пачмаґи — штани, шаравари
Пекучка — кавун, диня
Плаття — білизна

Плат - нага́ч — попере́дник (фартух) не цілий, з поясом
Плат — попере́дник цілий, аж на плечі
Па́нтлик — стрічка, бинда
Пі́па — люлька
Плати́на — біла хустка на голову
Ру́жа — квітка
Розказа́ти — наказа́ти
Руковати — йти на військову службу
Рінь, Ріни́ця — рінь, дрібний камінь
Рацьнова́ти — рачкувати, лазити
Розмари́на — рід квітки
Ро́йти — ажур долі на штанинах
Рева́ти — плакати, ревіти
Стра́тити — загубити
Спира́ти — здержувати
Ся — себе
Сту́рнас — ґанок
Серенча́ — щастя
Серенчли́вий — щасливий
Скла́мати — обдурити, обманути
Савти́ря — псалтир
Сере́к — серед, посередені
Сома́р — осел
Спра́вити — зробити
Сабе́лка — шабля
Співанка — пісня
Студено́ — холодно
Сукман — суконка, спідниця
Сабі́вка — шевкиня
Сно́чи — вчора увечері
Сирохма́н — сіро́ма
Тоти́ — ті
Тя — тебе
Ти — тобі
Трепе́точка — осика
Туй — тут
Тко — хто
Тве́рдо — дуже, міцно
Тету́ла — пані, цьоця (згірдливо)
Тенґериця — кукурудза
Теметю́ — цвинтар
Тра́фити — влучити
Тру́дно — сумно, смутно
Тарканистий — рябий (собака)
Уддава́тися — виходити заміж
Успівати — виспівати
Удісідь — відціля
Упити — випити
Уше́тко — все
Файний — гарний, красний
Фраї́р, -ка — полюбовник, любчик
Фурма́нка — прилавок у корчмі
Хлоп — парубок
Хибити — бракувати, не вистачати
Хи́жа — хата
Ху́сточка — хустинка
Хлебта́ти — сьорбати
Хосен — користь
Ци — чи
Цімбора́ — при́ятель
Цоркоті́ти — брязкотіти
Чалова́ти — дурити, обманювати
Черле́ний — червоний
Чини́ти — робити
Чи́зми — чоботи
Чудни́ця — дивниця, дивовина
Часть — віно, придане
Чі́чка — квітка
Черни́ця — ожина
Чей — може
Што — що
Шу́мний — гарний, красний
Шкребта́ти — скребтати
Шти́ри — чотири
Шаркантьо́ви — остро́ги (у кінтчиків)
Шва́блики — сірнички
Шири́нка — хустка
Шеле́який — всілякий
Шпіта́ль — лічниця
Шор, за шо́ром — ряд, уря́д
Ю — її
Ярь — весна
Яре́ць — ячмінь
Ялі́вка — телиця

1. Записав Михайло Кириченко, інженер, т. ч. учитель державний. 2. Народився 3. XI. 1896 в станиці Мінгрельській, Таманського округу, на Кубанщині. 3. Зріс я до 1917 р. там же на Кубані. 4. Закінчив я середню школу (реалку) та Українську Господарську Академію в Подєбрадах, гідротехнічний відділ. 5. Говірку, що з неї я виписав словничка, знаю 2 роки. 6. Записував у більшості від селян різного віку. 7. Записав у селі Івашковиця, Іршавського округу на Підкарпатті (ЧСР). 8. Записано у місяцях листопаді-грудні р. 1934 та січні-лютому р. 1935.

Лисичово, 1 травня 1936. Михайло Кириченко.

Рідномовні замітки.

Коли вже в одного народа буде один правопис! Дивує мене, чому не приймається в нас академічний правопис. Видаються книжки, що довгі літа позостануться в нас підручними, але видаються такою правописною мішаниною, що хіба ще етимології бракує. Але віримо, що незабаром усі українці писатимуть одним правописом. А тепер аж соромно показати чужинцеві кілька українських книжок, бо кожна з них надрукована іншим правописом, а до того й почути запит: „Чому тут так, а тут інакше"? 5. І. 1937. Кам'янка Струмилова. Степан Олійник.

У Литві. Підо впливом польської культури пишуть іще подекуди в нас по-невільничому: *на* Литві, як *на* Україні, *на* Угорщині, замість своєвольової й державнотворчої форми — *у* Литві, *в* Україні, *в* Угорщині. Форма „*на* Литві" — це впливовий залишек певної політики. Литва повинна бути горда й тішитись, що українці пишуть „*у* Литві". Адже ж такої форми писання вимагає честь її нації. Теодор Годівський.

P. S. А коли вже українці перестануть писати рабське „*на* Україні"? Коли нарешті вони зрозуміють, що це рабська форма? Редакція.

Красномовність. Піддаю Вам думку звернути в „Рідній Мові" більшу увагу на нашу красномовність, не з конструктивного боку, а з боку образів та виразів. Йорктон, Канада. Михайло Стечишин.

Юкавці — це мешканці східніх околиць Равщини. Вони замість *її* кажуть *ю*, а тому сусідні села звуть їх юкавцями. Гр. Колодій.

Зборів — така місцева вимова цього містечка. Але інтелігенція, за польським Zborów, часто каже Збо́рів. Т. Годівський.

Пра́вити. Цікаво, що в Жукотині Турчанського повіту слово „пра́вити" визначає „заправляти страву" о. Юрій Кміт.

Слова з Городенщини. Посилаю Вам кілька малознаних у загальнописьменницькій мові слів. Із с. Вільхівця такі слова: 1. хом (з стар. слов. хлъмъ) — горб, горбок на збочах річних долин. 2. Пищити — їсти, живитися. 3. Ко́зуб — посуд із кори. 4. Козубе́ць — також маленький посуд із кори на ладан, що ним обкаджують на Свят Вечір кутю. Із с. Рашкова слово: храпуст — обпале листя з капусти. 23. XII. 1936. Городенка. Михайло Прокіпчик.

Мовознавство. Вийшов Каталог книгарні „На-

укового Т-ва ім. Шевченка" (Lwów, Rynek 10), присвячений мовознавству. В Каталозі багато словників, серед них і нові. Каталог на замовлення висилається безплатно.

Чистота й правильність української мови.

Відповідь на запитання наших Читачів.

Початкове навчання рідної мови. Порадьте мені, як навчитися рідної мови, порадьте підручника для самонавчання. Оксен Збирун, Олика. Радимо Вам добре вивчити Початкову Граматику української літературної мови (проф. І. Огієнка) „Рідне Слово", ч. I-II. А одночасно з цим більше читайте доброї літератури. Радимо читати Євангелію в перекладі проф. І. Огієнка, бо вона перекладена сучасною літературною мовою й має літературні наголоси.

Мовні зауваження (для Віри Цірки в Вінніпегу). Ціль — з ціллю, головною ціллю (а не цілею). — Не кажемо „представлення", а тільки: вистáва. - Кажемо „скільки", а не „кілька". — Пишемо: „не йде", а не: не іде. Кажемо: молитимемось, або: будемо молитись, а не: молитисьмемо.

Нелітературні вирази (І. Федорович у Чернівцях): поручати (треба: радити, припоручати), вибракувати (викинути), продовжати (продовжувати), хочай (хоч), завсігди (завсіди), виразити (висловити), здолають (зможуть), звикле (звичайно), запропастивбися (-ся б), роль (роля), бистрий (швидкий). Пишемо тільки: вбогістю, скромністю (а не: вбогісттю, скромністтю).

Геро́йський — герої́чний (Т. Годівський) часто не розрізняються в нас. Але звичайно кажемо: геро́йський вчинок, але: герої́чний епос. Геро́йський — це належний героєві.

Гли́бо́кий (М. Прокіпчик). В літературній мові вживаємо тільки глибóкий, а не глубокий. Прислівник: глибоко.

Наголос слів на -ання. Пане Професоре, я знайшов слова, закінчені на -ання, що не мають наголосу на тім складі, що в дієйменнику. Напр.: убрáтися — убрання́, знáти — знання́. Т. Годівський. — В РМ 1936 р. на ст. 146 добре подано, що двоскладові слова на -ання мають наголос на кінцевому складі: брання́, знання́, звання́, спання́ і т. ін. Коли до цих слів додаємо приставку, то наголос іде вже за загальним правилом, цебто за наголосом дієйменника: убрáння, пізнáння, придбáння й т. ін. Добре продумайте мою статтю про наголос слів на -ння в РМ 1936 р. ч. 4 ст. 145-158. І. Огієнко.

Наголоси (Т. Годівський у Данилівцях). В літературній вимові треба так вимовляти: Безсумні́вно, брáвнінг, бюлетéнь, виховáнок — вихова́нець, вчительство, герої́чний і геро́йський, генерáл, ділянка, всі ділянки (мн.), збірнóта, концéрт, осорýжний, передáча, пресóвий, спільнóта, стоя́нка, течія́ — всі тéчії (мн.).

Прізвища на -івський, а не на -овський (Т. Годівський). В літературній мові прийнялась фонетична вимова -івський, а не етимологічна -овський. „Рідна Мова" про це не раз писала, див. РМ 1933 р. ст. 148, 307-10; 1934 р. ст. 167. Треба Годівський, а не Годовський.

Як записувати народні говори (учит. М. Озарчук), про це докладно розказано в „Рідній Мові" за 1935 р. ст. 151-156, 249-254, 287-292, цебто в числах 4, 6, 7.

Дописи Прихильників рідної мови.

Моє зацікавлення до „Рідної Мови" росте в міру глибшого пізнавання змісту Ваших мовознавчих творів. Історія української культури запевне з вдячністю утвердить у себе Ваше ім'я за оту працю коло її розбудови. Мистецтво й краса мови — це теж моральна вартість культури даного народу. Ви саме це й творите. Підо впливом Ваших писань я поробив мовні поміченння з свого оточення. Сердечно дякуючи Вам за науку, шлю побажання найкращих успіхів у Вашій цінній для нації праці й остаюся з правдивою до Вас пошаною. Данилівці, 23. II. 1937. Абс. уч. сем. Теодор Годівський.

Засухо пишете. Дякую Вам, що висилаєте мені „Рідну Мову", бо — не зважаючи на її недостачі — я вважаю Вашу працю за дуже корисну й потрібну. Я вжив слова „недостачі", як не образитесь, то скажу, що Ви зводите свої статті до бухгалтерії: вичисляєте, нумеруєте, зсумовуєте. Це не конче прийняте. Засухо пишете. Одначе, як би був час, то міг би багато навчитися з того, що є в „Рідній Мові". 11. X. 1936. Йорктон. Мих. Стечишин.

P. S. Граматика — не роман, і не все можна написати так, щоб було „не сухо". „Вичисляється, нумерується та зсумовується", щоб читач міг мати правдиву довідку, щоб йому ці статті ставали за підручника. І. О.

Я дуже радію, що став передплатником „Рідної Мови". Я син бідного селянина, що за останній гріш посилав мене до гімназії. Перше я не мав спромоги передплатити собі „Рідної Мови", одначе тепер посилаю піврічну передплату з тією думкою, що сповняю обов'язок кожного свідомого українця. Ківерці, 9. III. 1937. Юліян Кумка.

Я дуже вподобав собі „Рідну Мову". 12, І. 1937. Vegrevill, Н. Бодруг.

Привіт. Високодостойному Редакторові й усім співробітникам „Рідної Мови" та „Нашої Культури" посилаю найщиріший привіт. Люблін, 27, II. 1937. П. Лопушенко.

Побажання. Пересилаю Вам мої найщиріші бажання для праці на 1937 рік. Нехай цей рік промостить „Рідній Мові" шлях між ширші маси, а Вам — вдоволення з праці, щоб могли Ви легше працювати для нашої мови й культури. Винятинці. А. Комарницький.

УЖЕ ВИЙШЛА II. ЧАСТИНА „РІДНОГО СЛОВА"!

Від Адміністрації.

Додаток до „Рідної Мови". Усім нашим передплатникам посилаємо „Початкову Граматику української літературної мови", „Рідне Слово", частина II, 288 ст. Частина ця містить у собі повну морфологію й складню літературної української мови, й дає змогу кожному легко навчитися своєї сучасної літературної мови. Докладний речевий Покажчик накінці книжки полегчує справу навчання й робить книжку підручним довідником для кожного, хто цікавиться рідномовними питаннями. Просимо наших Читачів та Прихильників широко розповсюдити цю Граматику, а тим самим і ідею: для одного народу — одна літературна мова. Шкіл своїх маємо дуже мало, — нехай же кожний навчається своєї мови з „Рідного Слова". Кожного, хто одержить Граматику, просимо вислати за неї зараз таки 2 зл. (а поза краєм — 50 центів).

„Рідне Слово". Уже вийшла з друку II частина „Рідного Слова", цебто „Початкової Граматики української літературної мови", 288 ст., ціна 2 зл. Набувати від Адміністрації „Рідної Мови", а також по всіх книгарнях. Перша частина „Рідного Слова", 154 ст., ціна 1 зл. Обидві частині „Рідного „Слова" (442 ст.!) дають повну й докладну Граматику сучасної нашої літературної мови, цебто — тепер кожний може легко навчитися своєї літературної мови.

Виконайте свій рідномовний обов'язок і якнайбільш поширте між своїми знайомими Граматику української літературної мови — „Рідне Слово" ч. I і II (154 + 288 = 442 ст.), 1 + 2 зл. Шкіл своїх у потрібному числі не маємо, — нехай „Рідне Слово" навчає всіх своєї мови! Нехай не буде української хати, де не було б „Рідного Слова" для молоді й старших!

Рідномовний довідник. Граматики не тільки навчаються, але й потребують її, щоб завжди робити потрібні рідномовні довідки. На кінці частини I й II „Рідного Слова" є докладні покажчики до них, а це їх робить практичними настольними рідномовними довідниками.

Нема чим оправдувати свого незнання своєї сучасної літературної мови, бо ж I та II част. „Рідного Слова" (154 + 288 ст.) дають тепер повну змогу кожному легко навчитися її й не бути назадником у найважнішій ділянці нашої культури — у рідній мові!

Найкращий подарок для молоді — це „Рідне Слово" ч. I та II, повна й закінчена Граматика української літературної мови (154 + 288 ст., разом 442 ст. дрібного складу).

Найповніша граматика сучасної літературної мови — це „Рідне Слово", ч. I — 154 ст., ч. II — 288 ст., разом 442 ст. дрібненького складу. Граматика відповідає на всі питання сучасної літературної мови.

Найдешевша граматика сучасної літературної мови — це „Рідне Слово", ч. I-II, 442 ст. дрібного складу, — тільки 3 зл. з пересилкою.

Граматика для самонавчання — це „Рідне Слово", ч. I-II. Кожний, хто хоче, може легко навчитися своєї сучасної літературної мови. Граматика написана легкою й ясною мовою, доступною для всіх.

До всіх українських освітніх молодечих установ. Відділи „Просвіт", кружки „Рідної Школи", „Союзу Українок", спортові й т. ін. — набувайте для своїх членів повну Граматику сучасної літературної української мови „Рідне Слово" ч. I (154 ст., 1 зл.) та II (288 ст., 2 зл.). Обов'язок кожного члена освітньої чи іншої установи — знати свою сучасну літературну мову, спільну для цілого українського народу, де б він ні жив.

До українських емігрантів в Европі та Америці. Кожний емігрант мусить добре знати свою літературну сучасну мову, і вже тим бути в зв'язку зо своєю Батьківщиною. Вийшла повна Граматика української літературної мови „Рідне Слово", ч. I (154 ст., 25 центів) і ч. II (288 ст., 50 центів з пересилкою), а вона дає вам змогу легко навчитися своєї літературної мови. Пам'ятайте: тільки рідна мова найсильніше в'яже тебе з Батьківщиною!

 — Адреса „Рідної Мови": Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Европі 8 зл., поза Европою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа: Річник I (без 2 і 3 чисел) 5·00 зл.; річник II, III і IV по 6·00 зл., оправлений по 7·50 зл.; в Европі по 10 зл., поза Европою по 2·35 дол. річник оправлений. Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор *Д. Грималo-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.